

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 23	Str. 87-114	Osijek, 2007.
	Primljeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 16. svibnja 2007.		

UDK: 353.2(497.5Virovitica)''18''

Pregledni članak

TUNJICA PETRAŠEVIĆ*
MIRO GARDAŠ*

RAD SKUPŠTINE VIROVITIČKE ŽUPANIJE U VRIJEME VELIKOG ŽUPANA J. J. STROSSMAYERA

J. J. Strossmayer svojim je radom na mnogim poljima javnog života dao neizmjeran doprinos i u velikoj mjeri obilježio vrijeme i prostor u kojem je djelovao.

Javnosti je najpoznatiji kao biskup đakovačko-srijemski, a manje je poznato da je obnašao dužnost i čast velikog župana Virovitičke županije od siječnja 1861. do travnja 1862. godine.

Radom prvih dviju županijskih skupština pod njegovim predsjedanjem bavili su se neki drugi autori, a mi smo ovdje razmotrili rad ostalih skupština.

Da bismo shvatili odluke skupštine iz toga razdoblja, potrebno je poznavati društveno-političko okruženje u kojem je ona djelovala.

Misao vodilja u radu i odlukama skupština, a čiji je glavni protagonist veliki župan Strossmayer, bila je ideja o integritetu i suverenosti zemalja trojednog kraljevstva, što bi u konačnosti trebalo dovesti do onoga što danas i imamo: slobodne i neovisne Hrvatske. Stoga je potpuno neosnovano kada ga pojedinci pokušavaju prikazati kao Jugoslavena i protivnika hrvatske državnopravne ideje.

Strossmayer je podcrtavao važnost ustava za hrvatski narod. Ako netko dira u hrvatski ustav, dira u hrvatsku dušu i hrvatsko srce. Tako se skupština Virovitičke županije suprotstavljala raznim neustavnim naredbama tijela vlasti, prije svega Dvorskog dikasterija i Kraljevskog namjesničkog vijeća, između ostalog neustavnom novačenju i protuzakonitom ubiranju poreza vojnom silom. Skupština se nadalje zalaže za županijsku sudbenost kao garanciju ustavnih sloboda na lokalnoj razini. Skupština je stala i u obranu hrvatskog jezika – zalagala se za njegovo uvođenje u sve hrvatske škole i javne institucije.

Bile su to sve plemenite i pravedne odluke skupštine, prožete duhom i mišlju velikog župana Strossmayera.

Prije svega, njegove pastirske dužnosti bile su uzrokom njegova povlačenja s časti velikog župana. No razlozi su ipak bili i politički. Njegovo je povlačenje značilo velik gubitak za Virovitičku županiju.

* dipl. jur. Tunjica Petrašević, asistent na Pravnom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

* dr. sc. Miro Gardaš, docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, 31000 Osijek, Radićeva 13

Iako je tom ostavkom polako nagovijestio svoje povlačenje iz javnog političkog života, on nikada nije prestao, koristeći svoj upliv kao crkveni dostojanstvenik, javno djelovati za dobrobit svoje domovine.

Ključne riječi: Josip Juraj Strossmayer, skupština Virovitičke županije, veliki župan, ustavnost, integritet i suverenost hrvatskih zemalja.

I. Uvod

J. J. Strossmayer svakako je jedna od ključnih osoba hrvatske, a mogli bismo reći i europske povijesti druge polovine XIX. stoljeća. Svojim radom na mnogim poljima javnog života dao je neizmjeran doprinos i u velikoj mjeri obilježio vrijeme i prostor u kojem je djelovao.

Samo rijetki vjekovi rađaju malim narodima velike ljude. Devetnaesti vijek bio je u tome iznimka, jer je dao hrvatskom narodu lijepi broj velikih muževa koji su na prosvjetnom i političkom polju stekli zamjernih zasluga za hrvatsku otadžbinu. Među ovima je svakako najodličnije mjesto zapremao blagopokojni đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer. Po Strossmayeru upoznao je kulturni zapad našu malenu Hrvatsku i zaista u njegovom imenu je bila uključena i Hrvatska.¹

Taj charmeur rijetke društvene privlačnosti, s urođenim darom da se sviđi i osvoji okolinu i premda je potekao iz skromnih prilika, njegove alure grandseigneura otvorile su mu vrata i u vrhove europskog društva. Izvanredna rječitost, ne samo na hrvatskom nego i na latinskom, njemačkom i francuskom jeziku, nadahnuti velikom kulturom i ljepota duhovitosti upotpunjavali su čar njegove ličnosti, tako da su se pojedinci i nakon mnogo godina s ushitom sjećali susreta s njime.²

Iako se o njemu mnogo pisalo, još se uvijek malo zna o njegovu doprinosu. Razlog je tome svakako činjenica, kako misli prof. Vladimir Koščak, da o Strossmayeru ne postoji cjelovita niti znanstveno utemeljena biografija i ne postoji sintetička ocjena njegove povijesne uloge budući je njegova ličnost toliko bogata i raznolika, a dokumentacija o njemu je raskošna, teško pristupačna, razasuta po arhivima i dobrim djelom nesređena i neobjavljena, a upravo sabiranje i objavljivanje cjelokupne građe o Strossmayeru, omogućilo bi širokim

¹ Vjesnik županije virovitičke, broj 8, od 1. veljače 1921. godine. Među naše znamenite osobe 19. st. uvrstili bismo svakako i biskupove suvremenike, a to su Ljudevit Gaj, ban Josip Jelačić, Eugen Kvaternik, Ante Starčević, ban Ivan Mažuranić i dr.

² Koščak, Vladimir, J. J. Strossmayer, političar i mecena, Osijek, 1990. godina, str. 6.

*krugu historičara i kulturnih radnika da se upoznaju s nezamjenjivim povijesnim vrelom koje je dostupno tek rijetkom istraživaču.*³

Zasigurno je gore navedeno jedan od razloga što malo znamo o liku i djelu biskupa Strossmayera, no mišljenja smo da tome postoji još razloga.

*Bio je često neshvaćen u svom vremenu, a u kasnijim razdobljima jednostrano prikazivan izvan konteksta i u dnevno-političke svrhe svih vlada i država koje su se na ovim prostorima izmijenile tijekom 20. stoljeća. I u naše su ga se vrijeme neki "veliki Hrvati" rado odricali kao jugoslavena i zastupnika promašenih političkih ideja, a zapravo ga nisu bili sposobni cjelovito i realno vrednovati. Rodio se prerano.*⁴

Isto misli i A. Čečatka, navodeći da režimski oportunistom od 1918. do 1991. godine razvodnjuje Strossmayerovo hrvatstvo tzv. jugoslavizmom pa će mnogi krivo i brzopleto zaključiti da on južnoslavensku ideju suprotstavlja hrvatskoj državotvornoj ideji.⁵ Taj je zaključak neistinit.

*Mnogo će Drave proteći dok se bude moglo i o Strossmayeru mirno, stvarno i pravedno pisati. Hrvati bi pako bili najnezahvalniji narod na svijetu kad već danas ne bi Strossmayeru ono priznali što on zaslužuje.*⁶

Mišljenja smo da je krajnje vrijeme da se narodu prenese njegova uloga i značenje u ostvarenju ideje slobodne i neovisne naše nam domovine Hrvatske. Vjerujemo da povijest danas ne bi bila ista bez njega. Možda bismo danas govorili njemačkim ili mađarskim jezikom, a ne svojim, citirat ćemo biskupa Strossmayera, *narodnim jezikom, koji je toli milozvučan, toli krepak, toli bogat, da mu na svijetu para nije.*⁷

Trudili smo se držati se zadane teme, ali smo ipak morali otići u širinu jer je nemoguće promatrati rad skupštine, shvatiti njezine odluke i postupke, a da pri tom ne razmotrimo prije svega društveno-političko okruženje u kojem je ona djelovala. Kako je, osim funkcije velikoga župana, Strossmayer na političkom polju u tom razdoblju djelovao još i kao zastupnik u Hrvatskom saboru te kao član Proširenog carskog vijeća, morali smo se osvrnuti i na njegovu aktivnost

³ Ibid., str. 1. i 2.

⁴ Opširnije: http://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Juraj_Strossmayer".

⁵ Vidi: Čečatka, Antun, Videnje Crkve J. J. Strossmayera (1815. – 1905.), Đakovo, Teologija, 2001. god., str. 21.

⁶ Koščak, Vladimir, op. cit., str. 292.

⁷ M. Cepelić – M. Pavić, J. J. Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i sriemski, god. 1850 – 1900, Prigodom njegova pedesetgodišnja biskupovanja, Zagreb, 1900. – 1904., reprint, Đakovo, 1994. godine, str. 465. (U daljnjem tekstu; Cepelić – Pavić).

u navedenim tijelima budući da su odluke tih tijela međusobno uvjetovane i isprepletene.

Paralelno ćemo reći ponešto i o njegovoj djelatnosti na polju kulture i narodne prosvjete za vrijeme županovanja, no nećemo ići u širinu budući da je to temom drugoga rada.

Možda će nam netko zamjeriti da smo više promatrali lik i djelo velikog župana Strossmayera nego rad samih skupština, što je bila zadana tema. Opravdanje svom postupku nalazimo u činjenici da je iza svake odluke skupštine stajao Strossmayer i to ne samo kao čelni čovjek skupštine nego osobno kao J. J. Strossmayer, kao vođa hrvatskog naroda i kao nositelj ideje o hrvatskoj državnoj samostalnosti. Svaka odluka skupštine bila je prožeta njegovim duhom i mišlju.

Na žalost, pri istraživanju i prikupljanju materijala za rad doznali smo da zapisnici skupština iz toga razdoblja nisu sačuvani, a upravo bismo iz njih doznali najviše neposrednih informacija o radu skupštine. Stoga smo se morali poslužiti posrednim izvorima, a pri tome smo najviše podataka crpili iz pojedinih članaka objavljenih u "Pozoru" i iz biografije o Strossmayeru izdane u povodu pedesete godišnjice njegova biskupovanja, gdje biskupov tajnik i biograf M. Cepelić navodi o toj temi niz zanimljivih informacija.

II. Imenovanje biskupa Strossmayera za velikog župana Županije virovitičke

Car je 16. siječnja 1861. godine odobrio *Naputak za privremeno uređenje županija, slobodnih kraljevskih gradova, povlaštenih trgovišta i seoskih općina u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji*. Isti je izradila Banska konferencija, a on je shvaćen kao "uskrsnuće ustavnih municipalnih oblasti". U užoj Ugarskoj i Hrvatskoj županije su oduvijek bile najznačajnija administracijska tijela i osnovna oruđa lokalne autonomije. Obnova županija označila je kraj vladanja Bachovih husara u Hrvatskoj.⁸

Administrativne jedinice županije jesu okružja, a oni se dijele na kotare. O njihovom broju odlučuju same županijske skupštine. Činovnike bira skupština, a može biti izabran svaki "Hrvat i Slavonac" bez razlike vjeroispovijesti ako plaća porez određene visine. Pojedini autori misle da je to bio na brzinu sročeni i nedomišljen naputak te on nije mogao osigurati normalnu upravu. Beč je, naime, i dalje raspolagao sredstvima moći da može ograničiti ili onemogućiti

⁸ Opširnije: Brooks Tomljanovich, William, Biskup J. J. Strossmayer: Nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj, HAZU, Zagreb, 2001., str. 90. i 91.

autonomne ustanove ako njihovi predstavnici ne bi djelovali u njegovu interesu. Kako dalje navodi Gross, žestoka mržnja plemstva i građanstva prema apsolutizmu pogodovala je mišljenju da poboljšanje gospodarskih uvjeta u zemlji ovisi isključivo o obnovi županijskog sustava, ali je ta zaludenost "municipijem" odvrtila pozornost od ozbiljnih problema.⁹

Car Franjo Josip I. dana 17. siječnja 1861. godine, kao segment obnove stare ustavnosti, imenovao je velike župane županija, i to: za Varaždinsku županiju grofa Ivana Erdödyja, za Zagrebačku županiju Ivana Kukuljevića, za Križevačku županiju Ljudevita Vukotinovića, za Riječku županiju Bartola Zmaića, za Požešku županiju Julija Jankovića, za Virovitičku županiju biskupa Strossmayera i za Srijemsku županiju grofa Petra Pejačevića.¹⁰

Budući da veliki župan nije gubio vrijeme, već je za 31. siječnja sazvao prethodnu županijsku konferenciju u Osijeku na kojoj se trebao odrediti datum *inštalacije*¹¹ velikog župana i *reštauracije*¹² skupštine. Tom prigodom biskup je održao prigodan govor u kojem, između ostaloga, navodi: *Prirodjenoj čudi mojoj više bi odgovaralo tiho i za domovinu skromno poslovanje, a za slavom nigda nije letila duša moja. Ništa drugo na svijetu, nego čista i iskrena ljubav prema domovini, i vjernost prema premilostivom kralju i vladaru mome, skloni me, da u ovo ozbiljno doba slabahnom rukom svojom kormila se slavne županije ove prihvaćam... Prijatelj sam ja ustavne slobode, jer sam uvjeren, da se samo na tom temelju sretnija budućnost miloga doma i roda moga osnovati i razviti dade...Sloga, prijatelji, i opet velim sloga, pak će sigurno biti i pomoć od Boga.*¹³

Svečana *inštalacija* za župana dogovorena je za 11. veljače, a *reštauracija* za 12. veljače. Već dan ranije, 10. veljače, biskup dolazi u Osijek gdje ga je dočekalo mnoštvo poklonika. Sama ceremonija instalacije obavljena je neviđe-

⁹ Vidi: Gross, Mirjana, Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860, Globus, Zagreb, 1985. godina, str. 457.

¹⁰ Biskupov tajnik Cepelić navodi da je cijela zemlja bila zadovoljna imenovanjem. Jedino je možda, prema njegovu mišljenju, više računa trebalo voditi o pravoslavnom elementu u Srijemskoj županiji.

¹¹ Prije stupanja na časnu funkciju, imenovani bi pred skupštinom županijskom morao položiti zakletvu da će biti vjerman kralju i ustavu, a potom bi bio dignut tri puta u zrak uz klicanje "Živio"! Taj je čin bio tzv. *inštalacija*. Opširnije: Šišić, Ferdo, Županija virovitička u prošlosti, Osijek, 1895. godina, str. 121. – 124.

¹² Ibid. Velikom županu u radu pomaže činovništvo koje se bira u skupštini svake treće godine i to se naziva *reštauracijom*.

¹³ Vidi: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 460. i 461.

nim sjajem. Biskup tom prigodom kao vrsni propovjednik progovara, između ostalog, i ovo:¹⁴

Bog ti je narode, dušu i srdce dao, da u nuždi i nevolji u njem svetinje svoje, u njem sve što ti je milo i drago sahraniš, a vjeruj mi i nedvoj, da svaka pravda, koja u tom sahraništu, kud tudje samosilje ne dopire, živi i stanuje jednom uskrsnuti mora. Eto vam gospodo, po mom mnijenju, rješenja zagonetka i otajstva, koja se od nekog vremena pred očima našim sabijaju. Uskrsnulo i oživjelo je, što je negda u javnom životu, a od desetak godina samo u srcih naših živjelo. Evo razloga, zašto nam se grudi od milinja šire, dočim zastavu ovu, stari simbol ustavnosti naše razvijamo... Istinabog narod je naš prostodušan, tih i miran, pun dobrote, časti i poštenja, a što je vrhu svega, pun vjere u Boga, pun pouzdanja i vjernosti prema premilostivomu kralju i vladaru svome. Ali gospodo, to su vam upravo bitni uvjeti, pod kojima se slobodna gibanja jedino razvijati dadu. Bez krieposti i valjanosti, slobodi ne ima ni traga ni glasa. Vjera je s neba sišla, ne da okove gradi i kuje, nego da ih razvaljuje... vjera je, u jednu, najvjernija čuvarica slobode... Ne ima sad više među nama druge razlikosti, nego samo one, koja iz vrela krieposti, značajnosti i učenosti, mudrosti i rječitosti proiziče... Jest gospodo, ne samo pod svilom i kadifom, nego i pod surinom čestokrat plemenito srdce bije i uzvišene se misli razvijaju. Pravo je, pravo, da se i prostota nahodi, da nam zrelim umom i razborom svojim očituje, gdje ju ponajviše opanak tišti, gdje ponajprije u pomoć priteći valja. Tko nam i ovu krvavu haljinu, koju na sebi nosimo, danas dere i svlači, taj je sigurno naš glavni neprijatelj. Tko nas i onako oslabljene i oštećene još više slabi i šteti, taj nam o glavi radi, taj želi da nas progutne, taj bi rad da kopnemo, ko snijeg na proljetnoj toplini... ali je ipak za čudo kako je naš narod vazda znao i umio nezavisnost i samostalnost svoju, kano najdragocjeniji amanet svoj, uzčuvati, pak će ju znati, ako Bog da, i danas sačuvati... Druži se dakle, druži mili rode i narode moj ako ti je s voljom narodom krasnim, s kojim si tečajem toliko stoljeća u bratskoj slozi i savezu živio. Druži se, al se druži prema dičnoj prošlosti i nedvojbenoj velikoj budućnosti svojoj. Druži se al se druži kano ravnopravni brat, nipošto pako kano rob i podanik tudji.¹⁵

¹⁴ Ibid., str. 461. i 462. i Pozor, broj 41 od 19. veljače 1861., gdje se navodi da takve svečanosti u Osijeku do tada još nije bilo.

¹⁵ Citirali smo najzanimljivije i najvažnije dijelove govora koji izražavaju biskupov politički stav i program. Cijeli govor vidi u: *Cepelić – Pavić, op. cit., str. 465. i 466.*

Poslije toga govora, pjesničkim duhom zanesenoga koji je, kako kaže i sam Cepelić, himna slobodi, ustavnosti i narodnom jeziku, biskup je položio propisanu prisegu pred biskupom Josipom Matićem te skupštinom. Sutradan je izvršena tzv. *reštauracija*, odnosno obnova činovništva. Podžupanima su imenovani Ladislav pl. Delimanić i Mirko Kršnjavi, za velikog bilježnika izabran je dr. Ante Stojanović, za velike suce izabrani su Ferdinand pl. Bojničić, Franjo Dolenčić, Dragutin pl. Gvozdanić te Gustav pl. Knežević, a za kotarske suce Lavoslav Ittlinger, Tomo Milanković, Ladislav pl. Thaler i Janko Janošić. Kako navodi "Pozor", *izbor je ispao tako da su svi bili zadovoljni, budući su na značajne funkcije imenovani značajni ljudi koji će znati braniti prvenstveno svoj ali i karakter hrvatskog naroda.*¹⁶

Kako dalje navodi Cepelić, još pod dojmom jučerašnje svečanosti i biskupova govora, odmah su uslijedili razni prijedlozi, o kojima će više biti rečeno u poglavlju o radu pojedinih skupština.

III. Rad pojedinih skupštinskih zasjedanja

Predmeti koji se tiču županije rješavali su se na skupštinama, generalnim i partikularnim, a njih saziva veliki župan, i to četiri puta godišnje. Važne i neodgodive stvari rješavale su se na izvanrednim sjednicama. Mislimo da nije potrebno posebno naglašavati da je unutar saziva jedne skupštine moglo biti više pojedinačnih sjednica koje su se održavale nekoliko dana. Iako nismo pronašli nigdje podatak o tome, istraživanjem smo došli do zaključka da su skupštine iz veljače i ožujka 1861. godine bile redovne i generalne skupštine.

Kako je od 15. travnja 1861. godine počeo zasjedati Hrvatski sabor na kojem je, kako navodi Cepelić, bila gotovo trećina činovnika županijske skupštine, skupština se nije sastajala sve do lipnja, ali se i tada sastala samo partikularna skupština.¹⁷

Iz navedenog se može zaključiti da skupština tijekom travnja i svibnja nije uopće zasjedala, a sastala se tek ponovno 1. i 2. lipnja 1861. i to, kako smo već iznijeli, partikularna i, po svemu sudeći, izvanredna skupština.

No naš veliki župan za to vrijeme aktivno sudjeluje u radu Sabora koji se sastao ponajprije radi uređenja državnopravnih odnosa s Ugarskom, a onda i s Austrijom u svjetlu veljačke diplome. O drugom je Sabor odbio raspravljati s

¹⁶ Vidi: Pozor, broj 59 od 12. ožujka 1861. godine.

¹⁷ Opširnije: Cepelić-Pavić, op. cit., str. 470.

obrazloženjem da o tome trebaju odlučivati zajedno s predstavnicima Dalmacije i Krajine.¹⁸

Redovno zasjedanje skupštine uslijedilo je u srpnju. Sjednice su se održavale prvoga u mjesecu i nekoliko sljedećih dana. Potom je uslijedila ljetna stanka do rujna, kada se sastala izvanredna skupština.¹⁹

Od rujna Sabor više nije zasjedao. Stoga su se skupštinari, od kojih je većina, kako smo to već naveli, bila i saborski zastupnici, mogli posvetiti radu na lokalnoj razini. Početkom listopada skupština se sastala na redovno zasjedanje. Izvanredno zasjedanje skupštine bilo je potkraj studenog, točnije 28. i 29. dana u mjesecu.

Sljedeća je skupština bila tek sredinom siječnja 1862. godine, a opet se sastala u travnju. Posljednja skupština pod predsjedanjem velikog župana J. J. Strossmayera održana je 28. travnja 1862. godine, kada je priopćio da ga je kralj na njegovu osobnu molbu razriješio županske časti. O samim razlozima odstupanja s dužnosti bit će govora u nastavku rada.

Mislimo da je ovdje važno spomenuti da ni u vrijeme županovanja biskup Strossmayer ne prestaje s radom na kulturno-prosvjetnom polju. Tako je odlučio sljedeće: *ovo 6000 forinti (što je bila njegova godišnja plaća), dok budem kao veliki župan službovao, poklanjam fondu za sveučilište jugoslavensko u Zagrebu; a ako li bi pako sveučilištu od koje druge strane dostatna dotacija priskrbljena bila: tada nek se spomenuta svota obrati na zakladu jugoslavenske akademije znanostih, što će se imat u Zagrebu čim prije utemeljiti.*²⁰

Napomenimo i to da je biskup Strossmayer još 10. prosinca 1860. godine predao banu Šokčeviću zakladni list na 50.000 forinti za osnutak akademije.

*Bila je to zapravo vrlo smiona ideja i ne baš skroman pothvat osnivati akademiju u jednoj još gotovo potpuno rustikalnoj i nepismenoj sredini, kada još nije bilo ni sveučilišta, ni drugih visokih škola.*²¹

Veliki će župan Strossmayer u svojstvu saborskog zastupnika na 9. sjednici Sabora od 29. travnja 1861. godine zagovarati i osnivanje sveučilišta uz akademiju.²² Akademija će imati više sreće od sveučilišta jer su u Beču *jamačno smatrali*

¹⁸ Vidi: Ikić, Niko, J. J. Strossmayer i crkveno, kulturno i nacionalno jedinstvo, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2002. godina, str. 67.

¹⁹ Vidi: Pozor broj 215 od 19. rujna 1861. godine ("Iz Osijeka 3. rujna. Jučer bijaše u nas izvanredna glavna skupština Virovitičke županije.").

²⁰ Pozor, broj 84 od 12. travnja 1861. godine.

²¹ Vidi: Koščak, op. cit., str. 174.

²² Cijeli biskupov govor o akademiji i sveučilištu na 9. saborskoj sjednici vidi u: Pozor, broj 101 od 2. svibnja 1861. godine.

da časni skup učenjaka neće imati ono revolucionarno djelovanje koje bi moglo imati sveučilište kao rasadnik novih generacija narodne inteligencije. Pravila akademije, premda dobrobrano preokrojena, potvrđena su kraljevskim otpisom od 2. siječnja 1866. godine, dok o sveučilištu nije spomenuta nijedna riječ.²³

Sveučilište će opet njegovom zaslugom i financijskom pomoći biti otvoreno 1874. godine. Spomenut ćemo i gradnju neoromaničke katedrale u Đakovu kao jedan od velebnih pothvata čija je izgradnja otpočela 1866. godine. Postoji još niz kulturno-prosvjetnih pothvata na kojima možemo zahvaliti biskupu, velikom županu i meceni Strossmayeru. Njihovo obrazlaganje bilo bi preopširno, a i nije temom ovoga rada, no smatrali smo važnim osvrnuti se na ono što je učinio na tome planu dok je obnašao čast velikog župana.

3.1. Rad skupštine u veljači i ožujku 1861. godine

Radom prvih dviju skupština više su se bavili drugi autori, stoga ćemo se ovom prilikom samo nakratko i u osnovnim crtama osvrnuti na najvažnije zaključke prvih dviju skupština. Obje su skupštine bile redovne i generalne.

Kako smo već naveli, pod dojmom svečanosti *inštalacije* i biskupova govora, odmah su uslijedili razni prijedlozi:

- da se pošalje zahvalnica milostivom kralju što je za velikog župana postavio biskupa Strossmayera, miljenika svih Slavena:

*U ovo kobi puno i odlučno doba od velike je važnosti to, da županijom virovitičkom upravlja muž, koji potpuno povjerenje naroda hrvatsko-slavonskoga uživa..., a za povjerenje, koje mu Vaše veličanstvo poklanja; vierna ova županija virovitička primila je ovo imenovanje kao znak osobite milosti i blagoklonosti prama domovini i narodu našem;*²⁴

- nadalje, da se umoli bana da ne prepušta Međimurje dok o tome ne odluči Sabor, koji je jedini ovlašten o rečenom odlučivati;
- da se uputi prosvjedna nota Varaždinskoj županiji što je protuustavno isključila Međimurje iz Varaždinske županije:

doznali smo iz javnih listova, da ste vi, draga braćo, u glavnoj vašoj dana 28. siječnja obdržavanoj skupštini zaključili, da Međumurje, po historičkom pravu trojednoj kraljevini ne pripa-

²³ Vidi: Koščak, op. cit., str. 176., 177.

²⁴ Opširnije: Pozor, broj 52 od 4. ožujka 1861. godine.

*da...Braćo i prijatelji! Mi ne možemo vjerovati, da vi draga braćo, ne znate, kako je Medjumurje prije 200 godina na neustavan način faktično naime od Hrvatske otkinuto i da je godine 1848. kano po staro i nezagodnom pravu trojednoj kraljevini pripadajuće pridruženo i time samo 200-godišnja nepravda popravljena...glavna skupština ove županije...da gore označeni vaš čin, vaše postupanje i vašu odluku kao nezakonitu i protuustavnu smatra.*²⁵

- da se gospodinu Ivanu Mažuraniću pošalje pouzdanica u kojoj mu se izriče zahvalnost u postupanju glede razmirica s Međimurjem te ga se moli da povuče svoju ostavku (čemu je on i udovoljio);
- te na kraju, kako navodi Cepelić, još je odlučnija i još zamašnija bila predstavka upućena na “Njegovo apostolsko Veličanstvo” u pogledu cjelovitosti trojedne kraljevine. Uz navođenje nepobitnih povijesnih činjenica o ulozi našega naroda u obrani opstojnosti Austrije, *Glavna skupština županije virovitičke najponiznije dakle moli Njegovo apoštolsko Veličanstvo: 1. da se kruni hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj povrate što prije Dalmacija sa kvarnerskim otocima, Istra do Raše, kotar Metlički i Novomjestska i strana stare županije zagorske tako zvana ‘Marca Slavonica’; 2. da se hrvatsko-slavonska vojna krajina pridruži ustavnomu tijelu trojedne kraljevine, i da se kako označene pokrajine tako i vojnička Krajina na predstojeći hrvatsko-slavonski-dalmatinski sabor pozove.*²⁶

Skupština je uputila i proglas *braći Dalmatincima* u kojem se, između ostalog, navodi: *Plašite se za slobodu a kakovu slobodu bud duševnu bud državnu mogoste do sada imati, dok vam umom i tielom, u učioni i uredu tudji jezik i običaji vladaše? Dok vam Tudjin tudjim jezikom zapovijedaše? Glavni štit i glavno jamstvo ustavne slobode, koja se narodu hrvatskom u Hrvatskoj i Slavoniji ovih dana vrati, jesu županije... Želite li dakle toliko, da budete gospodari u Dalmaciji, to ne imate drugoga puta, nego da se združivši sa sestrama Hrvatskom i Slavonijom postanete dionici njihove samouprave, koja se čuva u županijah, niklih iz javnoga i domaćega života naroda slovinskoga.*²⁷

Mislimo da treba spomenuti da se, usporedno s borbom za federativno uređenje Austrije, Strossmayer vatreno bori za cjelokupnost i jedinstvo hrvatskih zemalja. Zbog toga će on doći i u sukob s talijanskim autonomašem Borellijem. Strossmayerova je neprocjenjiva zasluga ne samo zato što je to pitanje postavio

²⁵ Vidi: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 468.

²⁶ Ibid., str. 469.

²⁷ Ibid.

na dnevni red nego zato što je svojim istupom pokrenuo narodni preporod u Dalmaciji.²⁸

Skupština se opet sastala 11. i 12. ožujka i, kako navodi Cepelić, između ostalih upravnih i sudbenih poslova o kojima je raspravljala, izjavila je i svoje žaljenje što zastupnici Krajine neće biti zastupani na idućem Saboru. Zbog toga je zamolila hrvatski dikasterij da predstavkom kod Njegova veličanstva ishodi da se i oni pozovu.

Skupština je nadalje zamolila Njegovo Veličanstvo da osobno dođe u Zagreb i otvori Hrvatski sabor te da se u Zagrebu dade kruniti za kralja trojedne kraljevine i pri tom izda posebnu krunidbenu povelju za naše zemlje.

Odlučeno je i da će se uputiti predstavka na ugarske županije kojom će se od njih tražiti da priznaju neovisnost i suverenost trojedne kraljevine te ravnopravnost Zvonimirove krune s krunom sv. Stjepana.²⁹

Doista, kako veli Cepelić, bile su to sve zanosne, plemenite i pravedne odluke, a takvim plamom buktala je u to vrijeme cijela Hrvatska.

Nakon dovršene skupštine, biskup je održao svečanu misu 14. ožujka na blagdan sv. Ćirila i Metoda u gradskoj crkvi.³⁰

Pod predsjedanjem velikog župana kao kraljevskog povjerenika, 17. je ožujka obnovljeno Gradsko poglavarstvo grada Osijeka.³¹

Sljedećeg dana biskup se uputio u Beč u pratnji velikog bilježnika dr. Ante Stojanovića kako bi zajedno s banom prosvjedovao protiv *veljačkog patenta*³² i zagovarao pravo Hrvatske na Međimurje.³³

²⁸ Opširnije: Koščak, op. cit., str. 54., 55.

²⁹ Tekst predstavke u cijelosti vidi u; Pozor, broj 77 od 4. travnja 1861. godine.

³⁰ Opširnije: Cepelić – Pavić, op. cit, str. 470.

³¹ Opširnije: Dijecezanski arhiv đakovačke i srijemske biskupije, "Strossmayerova korespondencija", kutija broj 11, zapisnik 17/3 iz 1861. godine (U daljnjem tekstu; Dijecezanski arhiv); Pozor, broj 68 od 22. ožujka 1861. godine i Državni arhiv u Osijeku (dr. sc. Stjepan Sršan), Zapisnici grada Osijeka 1861. – 1866., str. 9. – 11.

³² Nakon tzv. Listopadske diplome od 20. listopada 1860., koja je značila obnovu stare ustavnosti, uslijedio je ubrzo, točnije 26. veljače 1861., tzv. Veljački patent, koji je bio korak natrag prema apsolutizmu i germanizaciji. Taj akt predviđa zajednički parlament koji je imao mnogo uže kompetencije nego onaj iz 1848., a nije postojala odgovornost vlade ni ministara. Opširnije o tome: Koščak, op. cit., str. 66.

³³ Vidi: Pozor, broj 68 od 22. ožujka 1861. godine.

3.2. Rad skupštine u lipnju 1861.

Nakon pauze od dva i pol mjeseca, skupština se sastaje 1. lipnja, i to kao partikularna³⁴ i izvanredna, a zasjedala je sljedećih nekoliko dana. Glavni razlog sazivanja skupštine bio je taj da se uputi predstavka Saboru trojedne kraljevine i zatraži lijek protiv neustavnih naredbi Kraljevskog namjesničkog vijeća.³⁵

Duh rada sjednice najbolje će oslikati kraći napis iz "Pozora":

U Osijeku, 1. lipnja. U današnjoj skupštini virovitičke županije, objavljeno je nekoliko naradbah bana, dvorskog dikasterija i namjesništva u kojih su načela ustavnosti i starovječne naše zakonitosti toliko povriedjena da se moralo odlučiti neka se radi toga visokom saboru hrv.-slav.-dalm., putem predstavke pritužba podnese.

Ova je odluka jednodušno stvorena i imade se kao izraz nepovjerenja prama organom vlade smatrati. Na ovaj izraz nepovjerenja neće vele uvriediti ni dvorski dikasterij ni kraljevsko namjesništvo jer činovnici ovih oblasti nisu odgovorni. Valja nam dakle oko tog nastojati da što prije uredimo organe vladne u našoj domovini i da se zakonom ustanovi odgovornost njihova.

Razidje li se Sabor prije nego što se ova odgovornost ustanovi i prije nego što ona sankcionirana bude, tada će na veliku našu štetu još dugo trajati izdavanje neustavnih zapovijedi na municipije, a ko nam dobar stoji da se neće i patenti od 26. veljače kakovim neustavnim putem proglasiti. Što se prije odgovornost dikasterija ili namjesništva izrekne: to je manje pogibelji za naš na slaboj nozi stojeći ustavni život...³⁶

Ovom ćemo prigodom iznijeti najzanimljivije, odnosno najvažnije dijelove te predstavke: *Kraljevsko namjestničko vijeće kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, šalje ovoj županiji već od duljeg vremena cijelu povorku tankom niti prepredenih dopisah s nalozima, da sebe i sve u svom području nalazeće se ustavne vlasti sa nezakonitim i neustavnim vlastima, koje se još uvijek proti*

³⁴ Predmeti koji se tiču županije rješavali su se na skupštinama, generalnim i partikularnim, a njih saziva veliki župan, i to četiri puta godišnje. Važne i neodgodive stvari rješavale su se na izvanrednim sjednicama. Vidi: Šišić, op. cit., str. 123.

³⁵ Vidi: Spisi saborski sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861., Svezak I, Narodna tiskara dra Ljudevita Gaja, Zagreb, 1862. godina, str. 186, predstavka br. 153 (U daljnjem tekstu; Spisi saborski).

³⁶ Vidi: Pozor, broj 128 od 6. lipnja 1861. godine.

zemaljskom ustavu u ovoj zemlji nalaze, u uredovni savez, u neki nazovi-zakoniti odnošaj stavi; kralj. Namjestničko vieće nalaže skupštini ove županije, c. k. poreznim uredima pri sabiranju nezakonitog i neustavnog poreza, koji je naš narod do prosjačke torbe doveo, po nižim ustavnim vlastima na ruku ići, otpравke nezakonitih vlasti dostavljati dati i s istim vlastima u neposredni uredovni odnošaj stupiti; isto kralj. namj. vieće umnožuje u kotaru ove županije oružničke postaje bez pitanja županije u isto vrijeme, kad ova županija uvjerena o omraženosti, škodljivosti i suvišnosti oružničke ustanove u našoj domovini, za odstranjenje iste silno i opetovano svietlog bana prosi i svaki dan uslišanje svoje pravedne zakonite molbe očekuje. Kamo mogu drugamo te naredbe visoke vlasti smjerati, no da nas sa puta zakonitosti i ustavnosti, kog smo istom nastupili, odvratiti i tamo navesti, gdje za nas, kao što smo se tijekom posljednjih godina uvjerali, svjetla ni zakonitosti neima.³⁷

Sabor je o toj predstavi raspravljao na sjednici 14. i 15. lipnja te odlučio da se u pogledu neustavnog pobiranja poreza vojnom silom obrati predstavkom Njegovu Veličanstvu.

3.3. Rad skupštine u srpnju

Skupština se ponovno sastala 1. srpnja i odmah uputila predstavku Saboru zbog utjerivanja poreza vojnom silom. Naime, kako to navodi Gross,³⁸ ponovno uspostavljena ustavnost nije spriječila teške financijske prilike i nepodnošljive poreze. Brojne nezakonite uredbe i postupci centralnih vlasti onemogućavali su samoupravu županija. Seljaštvo, potpuno iscrpljeno, sad se našlo i pred surovim vojničkim nasiljem pri skupljanju poreza. Županije iz toga razloga upućuju predstavke Saboru. Tako je i Županija virovitička, kako smo već naveli, uputila svoju predstavku:

Visoki sabore!

Tek što je rujna zora zakonite ustavnosti nad našom milom domovinom lice pomolila-tek što su blagi zraci novoporođenog slobodnog sunca naš tijekom posljednjih godina po samovoljnoj vladi bečkoj osiromašeni narod ogrijavati počeli-tek što se je za srećno blagostanje naroda nužno povjerenje prema svom vladaru po polovinom povraćenu ustavu krijepiti počelo - al nesrećan udes ne dopušta, jer po božjoj providnosti čaša jada i čemera za naš zlosretni narod nadopunjena nije, da se blagodat božja nad nama ispuni.

³⁷ Ibid.

³⁸ Opširnije: Gross, Mirjana, op. cit., str. 460. i 461.

Kao grom iz vedra neba sinuo je ovu skupštinu dopis c.kr. poreznog nadzorničtva, u Požegi od 24.lipnja 1861. br. 546, kojim nam obznanjuje, da je u porezni kotar u Slatini radi poreznog zaostatka vojnu ovrhu, sastojću iz 40 momakah od nadvojvode Stjepana pukovnije, odaslalo, koja se je žalostna viest po danas stigavšim glasovima i obistinila.

Skupština ova mnije, da bi suvišno bilo, visokom saboru nezakonitost te vojene ovrhe kazivati; skupština je uvjerena, da je visoki sabor o nezakonitosti postojećeg poreza isto tako osvjedočen, kao mi i cio narod naš, starom našem ustavu naviknuti.

Ako već svaka zdravná država politika zahtjeva, kod državljánah blagostanje promicati, to je kod našeg naroda tim više nužno, što ga ponajviše taki naravski življi okružavaju, koji se svakom blagostanju protive. Al uz prirodom doneseno siromaštvo, nitko nije našem narodu odricao vjernost prema svom kralju i pokornost prema vlastima. Naš je narod najdragocjenije blago, plemenitu krv svoju lio potocima krvi iz vjernosti prema svom kralju-a plaćao je porez nesnosni, i plaća ga i danas, dokle god neizmogne.

Razlozi te vojničke ovrhe nemogu biti nikakim logičnim zaključcima opravdani, jer se zna, da naš narod i danas, premda je o nezakonitosti poreza osvjedočen, ipak isti po mogućnosti i sada plaća, a gdje ga neplaća, tu neplaća radi toga što neće, nego što ne može, po riečima onog našeg pjesnika; odkud porez koji ruha neima? Odkud porez, koji kruha neima? I za minulih 12 godínah uvažavala je bečka vlada oskudicu narodnju, te je porez samo u jesen kupila, gdje se je sviet prodavši što to pomoći mogao. Na što drugo smierati vojena ovrha poreza u sadašnje vrieme, gdje naš narod i sam hljeba svaki dan kupuje, da se prehrani, no na njegovu podpunu materialnu propast, bez ikakog uspjeha postignuća cíeli kupljenog poreza, dapače se time još veća nemogućnost plaćanja poreza prouzrokuje, budući da narod osim nesnosnog poreza još i znamenite troškove vojene ovrhe podnašati mora.

Radi toga se utiče skupština ove županije u prevelikoj nevolji narodnoj Tebi visoki sabore! Zaštitniče zakonitih pravah i promicatelju narodnog blagostanja, da silnom Tvojom voljom zamoliš svietlog bana, da pomenutu nezakonitu i za državu beskoristnu i što više za istu od najžalostnijih i najopasnijih moralnih posljedícah prieteću, vojenu ovrhu odmah odstraniti ima.³⁹

³⁹ Vidi: Spisi saborski, op. cit., Svezak I, predstavka br. 170, str. 205.

Naime, uslijedila je još jedna predstavka Saboru zato što car Hrvatsku i Slavoniju naziva nasljednim kraljevinama:

Visoki sabore!

Visoko kraljevsko namjesničko vijeće dostavilo je po 4. travnjem 1861. br 1/1 ovoj županiji otpis, kojim se vrieme djelovanja visokog kraljevskog namjestničkog vijeća do znanja stavlja, iz koga je skupština ove sa ne malim udivljenjem uvidila, da se Njegovo c. kr. Apoštolsko Veličanstvo, naš kralj do sad nečuvenim naslovom za ove zemlje "nasljedne kraljevine Hrvatska i Slavonija" služi... Za prepriječiti svako nespোরazumljenje i za nepokvariti tek na nestalnim tracima rujne zore njihajuće se povjerenje, utiče se skupština ove županije Tebi visoki sabore! Zaštitniče i obrambo naših ustavnih pravah! Sa smjernosti podnešenom molbom da bi na dotičnim najvišjim mjestima, radi do sad nečuvenog upotrebljavanja naznačenog naslova shodna razjašnjenja potražiti, te u tom predmetu zaključak s našim ustavom slagajući se donieti blagoizvolio.⁴⁰

3.4. Rad skupštine u rujnu

U rujnu se održala izvanredna skupština na kojoj se raspravljalo o nekoliko važnih prijedloga. Prvo je na redu bila rasprava o obustavljanju i dokidanju nekih županijskih časti. Skupština je, većinskim odobravanjem, odlučila podnijeti predstavku Saboru:

Kakova se bezzakonja i preprieke od strane tobože ustavnih domaćih dikasteriah županijama trojedne kraljevine nanose, i kakva pogibelj otud tek polak poredjenoj našoj ustavnosti prieti, neka se izvoli sabor blagovoljno obavijestiti kako se praeliminar protriebštinah županijske uprave ograničuje i smanjenje broja častnikah predlaže, te time svakoj mogućoj ustavnosti smrtni udarac u našoj domovini zadaje...

'Kraljevsko namjestničko vijeće ovih kraljevinah ni vlastno nije bilo u tom predmetu sa ministarstvom financijah u Beču raspravljati, budući je taj postupak u očitom protuslovlju sa zakon.'⁴¹

Sporna odluka Namjesničkog vijeća od 23. srpnja 1861. godine glasi: Povodom pretresivanja proračuna vrhu potrebštinah muni-

⁴⁰ Vidi: Spisi saborski, op. cit., Svezak II, predstavka br. 188, str. 232.

⁴¹ Ibid., predstavka br. 372, str. 236.

cipalnih ovozemnih oblastih za upravnu godinu 1862., izrazilo se je ministarstvo financijah, da mu nepovoljno stanje financijah nedopušta, da ikojoj upravnoj grani dozvoli dotaciju veću od one, koja je u svrhu ovozemne javne uprave za tekuću upravnu godinu ustanovljena... kraljevsko dvorski dikasterij je otpisom od 27. svibnja 1861. br. 931 odredio, da se nastoji o tom, da se troškovi municipalne uprave samo na neophodno nužne potrebstine svedu...ovim se dakle povodom županija poziva, da u svojoj upravi uvede najveću štednju, jerbo polag sadašnjih okolnostih, neima razpoloživog novca za veće troškove... štednja pako ta može se tim laglje uvesti, ako se: 1. ukinu one časti koje su bar za sad bez potrebe ustrojene (tako; čast drugog podžupana, čast podblagajnikah, čast računovodje, podfiškali i pretjerani broj pandura)... 2. Ako se plaće... shodno umalje.⁴²

Mišljenja smo da su te odredbe Namjesničkog vijeća išle za tim da što više ograniče županijsku samoupravu tako da joj uskrate financije i potrebno ljudstvo.

Nadalje je skupština na prijedlog dr. I. B. (najvjerojatnije Ignjata Brlića) odlučila uputiti predstavku Saboru kojom traži da se županijama što prije povрати sudbenost. U predstavci je, između ostalog, navedeno:

Stvar je poznata, te nikakovih dokazah netreba, da županijama trojedne kraljevine po zakonitom našem ustavu sudbenost u pravi djelokrug pripada, svatko je uvjeren, da ustavne županije pokraj sada postojeće sudbene uprave na ustavnu ni obstojati nemogu, već iz toga razloga, što nijedan govornik u skupštini siguran nije, da neće radi ove ili one ustavnom slobodom izušćene rieči pri izlasku iz dvorane od kraljevskog suda po postojećim kaznenim zakonima na odgovor i kazan povučen biti.

Bez županijske sudbenosti nenalazi skupština u ničemu garanciju obstanka ustavnih županijah-ona je bez sudbenosti tielo bez duše - sjenka neke ustavnosti, koja se ustavom nazvati nemože i koja pred prvom nezakonitom samovoljom od sama sebe prestati mora...S toga je skupština ove županije već pod 1. srpnjom t. g. predstavila i molila visoki privremeni dvorski dikasterij u Beču, da bi povratak ustavne sudbenosti izposlovati izvolio i to čim prije, jer je skupština zaključila, u protivnom slučaju primorana biti, u prvoj budućoj redovitoj glavnoj skupštini, koja će se 15. listopada

⁴² Ibid.

*t. g. obdržavati, u istom predmetu sama shodne korake učiniti, - bez da je visoki dvorski dikasterij do danas županiju odgovorom udostojio...*⁴³

Pojašnjavamo, u pogledu sudbenosti odlučeno je da se pričekava odgovor na upućenu predstavku. U slučaju ogluhe, skupština će biti prisiljena na sljedećoj sjednici sama povratiti *faktičnu sedriju*.⁴⁴

Od rujna će se skupština češće sastajati budući da Sabor više zapravo ne zasjeda od 30. rujna, a formalno od 12. studenog pa su se skupštinari mogli više posvetiti borbi na lokalnoj razini. Kako navodi Cepelić, u to doba veliku moć u skupštini ima veliki bilježnik Ante Stojanović kao protivnik Beča, a pristaša Ugarske i njenog ustava, a u *Osijeku i u virovitičkoj županiji imala je magjarska misao uvijek, a osobito godine 1848. i do ovamo, lijepi broj odlučnih prijatelja, pa se onda nije čuditi, ako im je godilo srcu, kada je veliki bilježnik braneći hrvatski ustav, vazda ga oslanjao na Ugarsku i njen ustav.*⁴⁵

3.5. Rad skupštine u listopadu

Mislimo da bi ovdje bilo zgodno prepričati događaj oko kojega se digla velika prašina pa je skupština zbog toga uputila predstavku Saboru da se slučaj pobliže istraži. Događaj je zanimljiv jer nam oslikava na kojem su stupnju bili sloboda govora i misli te o policijskoj samovolji u to doba. Događaj je popratio i list "Pozor".

Radi se, naime, o slučaju katoličkoga svećenika u miru Martina Benakovića, nekada župnika u Dalju. Mana mu je bila što je bio veliki domoljub. Tako je on 25. srpnja 1861. godine bio nazočan večeri kod prijatelja župnika u Županji. Na istoj je večeri nazočio i pukovnik brodske pukovnije. Kada su počele rasprave o politici, Benaković *kao što nije nikad bio lien striele dušmanske od svoje mile postojbine odbijati, tako ni sada nije propustio častnikom koju u brk kazati. Nije ništa, pako uvriedljiva ni za cara, ni za koju osobu rekao, što bi mu po pravu nahuditi moglo; nego je branio ustav i sabor naš zagrebački; želio odgovorno ministarstvo i prije svega da se dokine granica.*⁴⁶ Tu je mislio na granicu Vojne krajine.

⁴³ Vidi: Spisi saborski, op. cit., Svezak II, predstavka br. 303, str. 152.

⁴⁴ Opširnije: Pozor, broj 215 od 19. rujna 1861. godine (gdje se za sudbenost upotrebljava riječ "sedrija").

⁴⁵ Vidi: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 471.

⁴⁶ Opširnije: Pozor, broj 199 od 31. kolovoza 1861. godine.

Svećenik je zbog svojih izjava uhićen i pritvoren. "Pozor" dalje navodi:

Ele ovaj slučaj dokazuje, na kolik se je stupanj militariska silovitost uzpela, da već ni bezazlenu riječ 'sloboda' nije dopušteno izreći onomu, koji despociju njihovu podnositi nemože. A ako se tako nasilno i protivno svakom pravu sa svećenikom postupa-šta ima očekivati jadna naša graničarska raja, koja pod ovim gospodstvom stenje ,a od nikud pomoći nije.⁴⁷

Kako smo već naveli, skupština od 1. listopada uputila je predstavku na Sabor kojom traži detaljniju istragu toga slučaja, budući da svećenika ne nalazi krivim.

Posredovanjem biskupa i velikog župana Strossmayera, kao i nakon predstavke skupštine ove županije, svećenik je u ožujku pomilovan uz uvjet da pola godine provede u nekom svećeničkom ili duhovnom zavodu.⁴⁸ Toliko o ustavnim slobodama.

Skupština je, kao branitelj naših ustavnih sloboda na lokalnoj razini, stala i u obranu našeg domaćeg hrvatskog jezika. Tako je sljedećeg dana uputila predstavku Saboru protiv pukovnije F. Z. M. Benedeka, čije je zapovjedništvo zatražilo neke podatke od suda u Našicama. Zahtjev je bio upućen na njemačkom jeziku. Sudac je istom udovoljio, ali na hrvatskom jeziku. Ista pukovnija nije htjela primiti dopis već ga je s oznakom "zurück" vratila sudu, budući da nije napisan na njemačkom jeziku.

Kako je Hrvatski sabor na sjednici od 3. kolovoza donio odluku da ne šalje svoje zastupnike u Carevinsko vijeće (Reichsrat), skupština je uputila pouzdanicu Saboru u kojoj iskazuje svoju potporu takvoj odluci:

Visoki sabor jeste narodna i ustavna starodavna prava trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i dosljedno i postojano branio, i u obrani tih pravah zaključcima svojima šiljanje zastupnikah na carevinsko vijeće odbio, i time starodavni ustav i stožerna prava, koja trojednoj kraljevini u obziru narodnog imetka i narodne krvi nedvojbeno pripadaju, obranio. S toga postupka jeste ova županija jednoglasno zaključila visokom saboru adresu potpunog povjerenja podnieti.⁴⁹

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Opširnije: Pozor, broj 68 od 22. ožujka 1862. godine.

⁴⁹ Vidi: Spisi saborski, op. cit., Svezak II, predstavka broj 397, str. 268.

Naglašavamo da je Strossmayer bio za nastavak pregovora s Bečom, no ipak je prevladalo unionističko gledište da između Hrvatske i Austrije nema više nikakvih zajedničkih poslova i time se to pitanje smatralo iscrpljenim.

Kada se raspravljalo o odnosima s Ugarskom, Strossmayer je savjetovao oprez: *jerbo je vazda bilo i bit će vazda, da kad se narod slabiji sa jačim druži, da slabiji polag sve opreznosti od svoje samosvijesti i od svojih prava sve više i više svijesno i nesvijesno gubi, dok mu naposljetku, kao što se je to sa nama zbililo, samostalnost stara u neku sjenu ne razdimi... Jedinstvena legislatcija? Lahko je to reći, ali je teško izvesti. Jedinstvena legislatcija? Komu će narod naš svete svoje interese krvi i znoja povjeriti?*⁵⁰

Strossmayer je bio za federalni ustroj Monarhije u kojoj bi svi narodi imali iste dužnosti, ista opterećenja i ista prava. U tom se smislu on borio za federalni status Hrvatske unutar habsburške krune. Politički se zauzimao za integritet i suverenost hrvatskih zemalja trojednog kraljevstva.

Snažno je podcrtavao važnost hrvatskog ustava za hrvatski narod. *Ako netko dira u hrvatski ustav, dira u hrvatsku dušu i hrvatsko srce.* Strossmayer je bio spreman sklopiti novi savez s Mađarima, ali uz uvjet da oni prije toga priznaju punu samostalnost i suverenitet Hrvatske.

Prihvaćao je dogovor s Mađarskom u kojem bi se moralo posebno paziti na financije i poreze jer ova područja pripadaju u najznačajnija.⁵¹

3.6. Rad skupštine u studenom

Kraljevsko je namjesničko vijeće 14. studenoga 1861. godine izdalo naredbu u pogledu novačenja. Ona je uslijedila bez znanja i odobrenja našega Sabora, dakle neustavnim putem. To je uzбудilo pojedine županije te su se one sastajale u izvanredne skupštine i prosvjedovale protiv te odluke.⁵² Veliki župan Strossmayer sazvao je izvanrednu skupštinu za 28. studenoga. Skupštinu je otvorio prigodnim govorom i pri tom zamolio prisutne da vijećaju bez svake strasti i zaključe ono što bi dosadašnjim okolnostima i praksi bilo primjereno.

Prvo je pročitana sporna naredba, a potom su uslijedili razni prijedlozi. Tako je veliki bilježnik Ante Stojanović predložio: *buduć da se traženo novačenje*

⁵⁰ O tome, kao i o pojedinim prijedlozima o načinu uređenja odnosa s Ugarskom, vidi u: Koščak, Vladimir, op. cit., str. 73. – 78. Cijeli biskupov govor u Saboru, vidi u: Smičiklas, Tadej, Nacrt života i djela biskupa J. J. S. i izabrani njegovi spisi: govori, rasprave i okružnice, JAZU, Zagreb, 1906. god., str. 58. – 65.

⁵¹ O tome vidi: Ikić, Niko, op. cit., str. 70.

⁵² Vidi: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 471.

*protivi temeljnim našim pravom, i što bi se častništvo županijsko, da pristane uz izvedenje novačenja, učinilo krivcem pogažene ustavne zakletve, da se njegovo kralj. veličansvo umoli, da stvar ovu za rješanje saboru našem podnese, no do prispijetka kr. odgovora, da se novačenje odstrani.*⁵³

No bilo je i drukčijih mišljenja. Tako je Vjekoslav Golub, upravitelj gimnazije, smatrao da se traženo novačenje protivi temeljnim našim pravima, ali je predložio *da se traženo novačenje po županijskih častnicih imade izvesti, no ujedno da se njegovo veličanstvo predstavkom umoli, da sabor trojedne kraljevine što prije sazove, koji bi imao pitanje o novačenju i porezu ustavno i konačno riješiti.*⁵⁴

Skupštinari su se podijelili u mišljenima. Uz prvi prijedlog, onaj bilježnika Stojanovića, pristali su neki od skupštinarara. Među njima bili su prvi podžupan Delimanić, drugi podžupan Tajčević te podbilježnik Brlić. Drugom su se prijedlogu, pak, priklonili dr. Atanasiević, Gjuro Kontić i Mirko Horvat. Nakon provedenoga glasovanja, većinskim je odobravanjem prihvaćen drugi prijedlog, dakle onaj Vjekoslava Goluba. Tako je odlučeno da se traženo novačenje ipak provede.

Nakon toga, svoje su se časti odrekli podžupan Delimanić, veliki bilježnik Stojanović, drugi podžupan Tajčević, veliki odvjetnik Nedeljković i glavni blagajnik Gjoko Jurković. U obrazloženju ostavke istaknuli su da bi pogazili svoju zakletvu koju su dali kao činovnici kada bi izvršili sporni zaključak.⁵⁵

Naravno, odmah su neki zlobnici komentirali da su na skupštini bile dvije stranke, narodna, koja je iz politike oportuniteta glasala za novačenje, i ona protunarodna, koja je bila protiv. U obranu da tomu ipak nije tako, da smo svi složni u obrani narodnosti, ali različitim sredstvima, stao je i "Pozor": *Kod ljudih samostalnih iz kakovih se naša županijska skupština sastoji, nije drugačije ni moguće, s toga ne može se uzeti da su gospoda, koja su se u sliedstvu učinjenoga po županijskoj skupštini zaključka o novačenju častih svojih odrekla, isto učinila iz namjerah protunarodnih, već jedino s toga, što su držala, da bi se drugim zaključkom bolje mogla obezbiediti ustavna nam sloboda.*⁵⁶

Sjednica je nakon toga prekinuta i zakazana za sljedeći dan. Na toj je sjednici veliki župan supstituirao za prvog podžupana Dragutina Galca, a za velikog

⁵³ Pozor, broj 279 od 4. prosinca 1861. godine.

Treba imati na umu da je Sabor kao branitelj naših ustavnih sloboda posljednji put zasjedao 12. studenog, nakon čega je raspušten kraljevskim reskriptom.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Vidi: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 472.

⁵⁶ Opširnije: Pozor, broj 21 od 27. siječnja 1862. godine.

bilježnika dr. Ignjata Brlića. Sljedeću je skupštinu veliki župan zakazao za 15. siječnja 1862. godine i na njoj se trebalo izabrati i ostalo činovništvo.

Odlučeno je da će se uputiti čestitka Ivanu Mažuraniću na novoj časti hrvatsko-slavonskog kancelara i uopće na ustroju naše kancelarije. U čestitki se iskazuje nada da će ta kancelarija nastojati *da se toli narodnost naša utvrdi i obezbijedi, koli da se narodu našem prava njegova ustavna neprikraćena povrate.*⁵⁷

Time je skupština zaključila svoj rad za 1861. godinu.

3.7. Rad skupštine u siječnju 1862. godine

Skupština se u siječnju sastala sredinom mjeseca, a zasjedala je petnaestoga, šesnaestoga i sedamnaestoga. No naš biskup i veliki župan nije mirovao u međuvremenu. Tako je 12. siječnja uputio poziv na svećenstvo da doprinosi za akademiju jugoslavensku. *Taj rodoljuban poziv našega velikoga mecene potaknut će bezdvojbeno domoljubno svećenstvo ove biskupije, pa će darežljivo doprinositi na zavod, koji niknu u duši njegova pastira, a niknuvši bude uveden u život. Svećenstvo je svedj bilo med prvimi pobornici za duševni razvitak našega naroda, pa nijednom stališu neodstupi toga prvenstva.*⁵⁸

Rad skupštine prema broju donesenih odluka i zaključaka bio je vrlo plodan. No prema navodima Cepelića, nije se pristupilo izboru podžupana i ostalog činovništva, kako je to bilo zakazano na skupštini u studenom. Podsjećamo samo da su neki od skupštinarina na prethodnoj skupštini dali svoj mandat na raspolaganje zbog neslaganja s odlukom koja je prevladala u pogledu novačenja.

Odluke su, kako ih navodi "Pozor", bile sljedeće:⁵⁹

Prije svega, zaključeno je da se preuzvišenom hrvatsko-slavonskom kancelaru izjavi molba: *da pretresivanju budžeta u carstvenom vijeću neprisustvuje jerbo se to s naročito izjavljenim mnijenjem ne samo svih municipijah naše domovine, no i sa zaključcima sakupljenoga na Saboru naroda trojedne kraljevine ne bi slagalo, te što bi se time stavljeno u njega povjerenje naroda izgubilo.*

Nadalje je odlučeno *da se njegovo kraljevsko veličanstvo zamoli da vrhovno sudište trojedne kraljevine stoluje u Zagrebu i da se Sabor trojedne kraljevine sazove na istom temelju i onako, kako je sazvan bio sabor 1848. i 1861.*

⁵⁷ Opširnije: Pozor, broj 279 od 4. prosinca 1861. godine.

⁵⁸ Pozor, broj 13 od 17. siječnja 1862. godine.

⁵⁹ Vidi: Pozor, broj 16 od 21. siječnja 1862.

Glede uporabe jezika odlučeno je sljedeće: *Poziv dvorskog dikasterija da se sa vojnimi oblastima njemački dopisuje, stavljen je sa počitanjem među spise, te zaključak u zapisnik stavljen, da se svi municipalni činovnici imaju isključivo narodnim jezikom služiti, a glede poslova s inostranstvom primljen je poziv dvorskog dikasterija, da se svi poslovi s inostranstvom imaju obavljati preko namjestničkog vieća, a samo u slučaju neodvlačne potrebe neposredno, no ne u smislu poziva dikasterijalnoga, u jeziku dotične države, već isključivo u hrvatskom.*

Odlučeno je i glede sadjenja duhana u godini 1862., zamolit će se namjestničko vieće, da izposluje dozvolu za sadjenje duhana uz propisane daće svima bili oni do sada u neprekinutom uživanju istoga prava ili ne, te da se rok za najavu sadjenja duhana produlji do 1. ožujka 1862.

Skupština će podupirati molbu trgovišta Virovitice, da se poput slobodnih i kraljevskih gradova ustroji.

Što se tiče akciza odluka namjestničkog vieća, da županija imade opredieliti kolikoću akcisa, koji obćine uzimaju od vina i mesa, nije uzeta u obzir već je ostalo kod prijašnjeg zaključka da svaka obćina imade akcis odredjivati, jer kao što će županije autonomiju uvijek svoju braniti protiv svake upravne vlasti, isto tako neće se paćati u gospodarstvene stvari obćinah, koje imaju biti nezavisne glede svoga gopsodarstva od županije.

U pogledu sudstva umolit će se visoki dvorski dikasterij, da se sudbenost bivših c. kr. Kotarskih uredah protegne i na sadašnje županijske sudce, da se tako siromašni i sa svih strana mućeni naš narod nesiluje, da poradi kojekakovih malenkosti trći višeputah preko 16 miljah u Osiek k žup. Sudbenom stolu.

U pogledu školstva sudcem je dan nalog, da za mjesec danah podnesu izvješća o stanju narodnih učionah u svakom obziru. Poslije toga odredit će se, kako da se narodne učione najbolje nadziraju, te ćim više moguće nove utemeljavaju.

Radi poticanja cestogradnje imenovan je odbor koji će svoj operat glavnoj skupštini podnijeti (do slijedeće skupštine).

Bitna odluka bila je i da se svi politićki ogłasi svih municipalnih ćinovnikah izključivo u 'Pozor' uvršivati imadu; sudbeni pak isključiv 'Agramer Zeitung' i u 'Narodne novine', a na želju stranakah i u 'Pozoru'.

Na kraju je skupština odlučila da će još jednom zamoliti Namjesničko vijeće da sprijeći zloporabe i vojne ovrhe pri skupljanju poreza, pogotovo u onim općinama koje su isplatile više od 2/3 zaostalog poreza, budući da i sami financijski propisi određuju da se u tim općinama ovrha obustavi.

3.8. Rad skupštine u travnju 1862. godine

Skupština se opet sastala, kako navodi Cepelić, 7. travnja. Na početku zasjedanja veliki je župan pročitao naredbu Namjesničkog vijeća o umanjenju broja činovništva i smanjenju plaće, a potom i odluku o smanjenju proračuna za tekuću godinu. Naime, za upravu županije određeno je samo 42.910 forinti dok je županija proračunala svoj trošak na 102.420 forinti. Uslijedila je žestoka rasprava o tome. Bilo je prijedloga da se spomenuta naredba proglašena neutemeljenom i nezakonitom, stavi se *ad acta* te se uputi predstavka na Njegovo Veličanstvo. Taj je stav zastupao odvjetnik Kozić.

Njemu se u mišljenju pridružio i odvjetnik Mirko Hrvat i predložio sljedeće:⁶⁰

Pošto naredba vis. namj. vieća od 20. veljače 1862., br. 2554 vriedja ne samo zakonitu samoupravu županijah no i onu, koja je ostavljena županijam izdanim napatkom za privremeno uredjenje županijah... pošto je jasno, da se o tom nastoji, da se u domovini našoj absolutno vlada, te da municija (municipiji), izvršavajući neustavne višje naredbe, isto absolutno vladanje sankcioniraju, to se slijedeća zaključuju:

- *da se neustavno postupanje Vis. kr. namj. vieća podbilježi kao tegoba za budući naš sabor, te se svim budućim zastupnikom iz ove županije na saboru našem preporučuje želja ove skupštine, da se isto vis. kr. namj. Vieće...pozove na odgovor i stavi pod tužbu radi neustavnoga svoga postupanja i to ne samo, što se izvršenju izdanih neustavnih odredbi nije otpro, već iste davalo izvršavati, no i naročito što je nj. veličanstvo kralja na izdavanje neustavnih naredbah svjetovalo,*
- *da se nj. veličanstvo, izbrojivši sve uvrede našeg ustava umoli, da čim prije sabor kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, sazove, sabor, koji bi bio u stanju riešiti ne samo državopravna naša odnošenja već i domaće uredjenje ustavno i duhu vremena shodno preustrojiti, jer će županija ova, koja je dosad mnoge naš ustav vriedjajuće višje naredbe izvršila samo iz razloga, što se je nadala, da će sazvan sabor svemu liek donieti, u buduće svaku naredbu koja nije strogo ustavna od sebe odbiti i što ona, ako se absolutno želi vladati, voli da se ne samo de facto, no i de nomine vlada, nego da se pod imenom ustava ipak absolutno vlada,*
- *da se svim činovnikom i službenikom županijskim opredieljena po glavnoj skupštini od 11. ožujka 1861. plaća na koliko to do sad samom od vis. kr. nam. vieća dotacijom učinjeno nije iz domaće blagajne izplaćiva...*

⁶⁰ Vidi: Pozor, broj 85 od 12. travnja 1862. godine.

S rečenim se suglasila cijela skupština. Potom je odvjetnik Stojanović otpočeo raspravu o slobodi govora u javnosti te izrazio veliko žaljenje što u skupštini nema onih *otmenijih ljudi* koji bi u narodu trebali prednjačiti, a ne da *čame u zakutku*. Mislio je tu na našu aristokraciju. U nastavku izlaganja izjavio je da se slaže s prethodnim govornikom, ali je zaključio da su stvari takve da skupština nema više uopće nikakvih ovlasti, stoga je bolje da se razide.

Za riječ se javio i dr. Atanasijević. On je u svom govoru ocrnio hrvatski puk i rekao kako si je sam kriv za situaciju koja ga je snašla i da bi bilo bolje boriti se zajedno s braćom Česima i Poljacima. Kako navodi "Pozor", on je svoj govor usmjerio na blaćenje našega naroda, na što mu je veliki župan Strossmayer replicirao da je naš narod zaslužio da ga se štuje i brani, a ne da ga se napada. Strossmayer se složio sa stavom odvjetnika Stojanovića, ali je predložio da se skupština još ne razilazi.

Kako dalje navodi "Pozor", *poslije toga pretresivale su se druge pomanje stvari, među ostalim o njegovanju i sadjenju voćnjakah, dudinjakah i drugi na upravu spadajući predmeti. Drugi dan pretresivao se je predlog presv. gosp.. velikoga požeškoga župana glede željeznice kroz požešku i virovitičku županiju, te bude jednoglasno primljen, premda se Osiečani već unapried zaplašili, da ne bude željeznica presjecala njihov grad.*⁶¹

Naime, prema prijedlogu projekta koji je izradila Požeška županija, željeznica bi išla od Požege preko Đakova do Vukovara, a glavni grad Osijek ostaje daleko od te crte po strani. Skupština se načelno usuglasila za građenje željeznice, ali uz prigovor glede njene trase.⁶²

Sljedeća skupština održala se 28. i 29. travnja. Na žalost, bila je to posljednja skupština pod predsjedanjem velikog župana Strossmayera. Na sjednici 28. biskup je objavio da ga je car na vlastitu molbu, rješenjem od 21. travnja, razriježio te dužnosti. Pri tom je zahvalio na svoj ljubavi i povjerenju te obećao da će i dalje *svim silama duše i bića djelovati na dobro i korist svoga naroda*. Cepelić navodi kako su prisutni s velikim žaljenjem slušali njegov oprostajni govor.

Istoga je dana u Osijeku svečano otvorio Narodnu čitaonicu i tom joj prigodom darovao 1.000 forinti.

Drugoga dana zasjedanja pretresao se među ostalima i dopis Namjesničkog vijeća u kojem se navodi *da naši ustavni sudci sudjeluju kod poreznih odnošenjeh c. kr. poreznih uredah*.

Taj je dopis skupština ocijenila kao *vabilo za kim bi se na oskvrnuće naše ustavnosti povesti mogli* i zaključila da *u toj struci bi glavno bilo ukimuti suviš-*

⁶¹ Vidi: Pozor, broj 85 od 12. travnja 1862. godine te Pozor, broj 96 od 26. travnja 1862. godine, u kojem se detaljno razlaže o trasi željeznice i raznim prijedlozima u tom pogledu.

⁶² Vidi: Pozor, broj 88 od 16. travnja 1862. godine.

ne porezne urede, a ne zahtievati da naši činovnici budu pomagači neustavnih uredah.⁶³

Pročitano je i izvješće prvog podžupana Dragutina Galca o stanju narodnih učionica. O tom je potom uslijedila rasprava, poglavito o neurednom pohađanju nastave te o potrebi gradnje novih škola. U cilju rješavanja toga problema, imenovano je povjerenstvo na čelu s prvim podžupanom sa zadatkom da izradi program unaprjeđenja obrazovanja na području županije.

Skupština je na posljetku izrazila veliko žaljenje zbog biskupove ostavke sljedećim riječima: *Preuzvišeni i presvietli gospodine! Najmilostiviji narodni dobrotvore! S ucviljenim srcem i suznim očima saslušala je ponizna skupština županije virovitičke tronuto očitovanje Tvoje Preuzvišenosti, da si prinukan tegotno kormilo veliko-županske časti iz svojih vieštih rukuh ostaviti, al da podjednako kao i dosele prestati nećeš za napredak i procvietanje narodnosti i domaće ustavnosti dielovati, i da za te cieli, kao i dosele, niti duševnih niti materijalnih sredstavah štediti nećeš. Preuzvišeni gospodine! Skupština ova dala je dubokome osiećanom ganuču samo slabe izražaje, kada je prilikom tronutog oproštaja Tvoje preuzvišenosti iz njezine sredine sa zlatnim slovima u svoj zapisnik ovaj spomen stavila »Slavna Skupština županije virovitičke za viekovitu uspomenu svoje najiskrenije zahvalnosti i neograničenog povierenja velikom županu Josipu Jurju Strossmayeru, osnovatelju novoga života trojedne kraljevine.*⁶⁴

Odlučeno je i da će se biskupova slika izvjesiti u velikoj dvorani županijske skupštine kako bi svojom "nazočnošću" buduće generacije poticala da teže istim ciljevima kojima je i on stremio: k ustavnosti i narodnosti.

Skupština Požeške županije izrazila je također veliko žaljenje zbog njegove ostavke: *Preuzvišeni gospodine! Nenadana viest da je njegovo c. kr. Apostolsko Veličanstvo naš milostivi vladar i gospodar premilostivo dostajalo ostavku Vaše Preuzvišenosti velikožupanskom dostojanstvu susjedne i bratske nam županije virovitičke, primiti, probudila je u nami neizmiernu žalost, dočim smo osvjedočeni, da je Vaša preuzvišenost u podaničkoj viernosti prama vladajućem domu upravljala sa susjednom nam županijom virovitičkom u podpuno ustavnom i domorodnom duhu, koji se je u istoj županiji posve ukorienio, zato nad ostavkom veležupanskog dostojanstva naše žaljenje izrazujemo, a u ostalom uviereni smo, da će Preuzvišenost vaša kao cerkveni visoki dostojanstvenik trojedne naše kraljevine, i zvezda prethodnica budućeg književnog i materialnog razvitka naše domovine, moćnim svojim uplivom, bogatim umom, nadarenom krepostju sve sile upotriebiti, da se trojednoj kraljevini oskvrnjeni ustav povrati.*⁶⁵

⁶³ Vidi: Pozor, broj 102 od 4. svibnja 1862. godine.

⁶⁴ Vidi: Dijecezanski arhiv, op. cit., zapisnik broj 775/1862.

⁶⁵ Ibid.

*I tako se rastadosmo s našom dikom i ponosom, koji za svoj narod više učini nego li ma itko drugi.*⁶⁶

IV. Odstupanje s časti velikog župana

Strossmayer nije dugo obavljao dužnost velikog župana, svega nešto više od jedne godine. Posljednja skupština pod biskupovim predsjedanjem bila je, kako smo to već ranije utvrdili, 28. travnja 1862. godine.

Što se tiče razloga zbog kojih je odstupio sa županske dužnosti, Cepelić navodi njegove pastirske poslove u biskupiji, slabo zdravlje, a i udaljenost sijela županijske skupštine od njegova Đakova. No on dalje navodi i političke razloge.⁶⁷ Čudno je i to što je njegova ostavka bila tako brzo prihvaćena.

Postoji i mišljenje, koje zastupa prof. Koščak, da je razlogom odstupanja s časti velikog župana u tome što je njegov vidokrug preširok da bi se potpuno posvetio samo jednoj dužnosti. Koščak dalje navodi da je biskup svoju tendenciju da se u kritičnom trenutku povuče s poprišta, a da pri tom uopće ne objasni svoj stav niti ga brani, pokazivao tijekom svoga cijeloga političkog rada. Prema njegovu mišljenju, Strossmayer je bio više ideolog i vizionar nego političar koji bi sa strašću ulazio u metež dnevne političke borbe.⁶⁸

No možda razloge treba tražiti u tome što je Virovitička županija smještena u istočnoj Slavoniji, a tu je političku prevlast imala odnarođena lokalna aristokracija, čega je biskup bio svjestan. Nakon nestanka velikih obitelji Zrinskih i Frankopana, hrvatska aristokracija ‘najvećim se dijelom otuđila od svoga naroda, izgubila je svaki slavenski duh koji bi najbolje pristajao njihovom historijskom značenju i njihovoj političkoj poziciji.’⁶⁹

Vrlo je indikativan članak iz ‘‘Pozora’’ koji govori o biskupovoj ostavci, ali nam ujedno i dočarava situaciju i razloge zbog kojih je s časti župana odstupio. Ovdje donosimo najzanimljivije dijelove članka:⁷⁰

Uzvišeni taj rodoljub primi čast veliko-župansku na obćeniti zahtjev i to bez svake osobne koristi, već iz pukoga domoljublja. On primivši ju, očitova često svojim prijateljem, da će na županskoj stolici dotle sjediti, dok se ili uredi domovina; da mirnom sviesti

⁶⁶ Pozor, broj 102 od 4. svibnja 1862. godine.

⁶⁷ Opširnije: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 473.

⁶⁸ Opširnije: Koščak, V., op.cit., str. 65.

⁶⁹ Opširnije: Brooks Tomljanovich, W., op. cit., str. 92. O problemu odnarođene aristokracije vidi i članak u Pozoru, broj 113 od 16. svibnja 1862. godine.

⁷⁰ Pozor, broj 102 od 4. svibnja 1862. godine.

uzmogne odstupiti ju drugomu, takodjer vrstnomu mužu ili dok uzmogne na njoj pristojno i častno prema svojim načelam i prema svojoj svećeničkoj sviesti. Namjera biskupa nikada nije bila za sve vrieme obterećivati svoje duhovno zvanje poslovi županijskimi...

Veliki župan po našem ustavu je posrednik između kralja i naroda. Upravo u tom posredništvu leži tegoba njegova zvanja, navlaš u toli uzrujanih političkih okolnostih, kakove su naše. Razmirice između kralja i naroda našega žalibože do danas nisu posvema uređjene. Zato je svaki naš veliki župan u taj par među batom i nakovalom...

Već u novije doba počela se ograničiti municipalna ustavnost, jedino jamstvo ustavnosti naše, dok neimamo odgovorne više vlade. Veliki župan virovitički dodje do one medje, koje njegova narodna i politična sviest nepušta više prekoračiti. Tim uvidi, da prem državno-pravni odnošaji naše domovine nisu konačno uređjeni, ne može dalje sjediti na velikožupanskoj stolici, pa sliedeći glas sviesti, predade ostavku u ruke svoga kralja, komu ostaje vieran tja do groba...

Tim dakle preuviše g. biskup ostavlja kormilo žup. virovitičke, te ga predaje mužu, koji u njoj sada ima najveće povjerenje, mužu koji i ustavnost ljubi (radi se o do tada prvom podžupanu, Ladislavu pl. Delimaniću...

Premda biskup s tim načinom ostavlja čast svoga djelokruga na javnom polju, po našem mnenju bi se ipak varao, koji bi mislio, da će on prestati djelovati na korist rodu svomu u virovitičkoj županiji.

Zanimljiva je činjenica, navodi Cepelić, da biskup odstupa sa županske časti upravo u vrijeme kada njegov prijatelj Mato Topalović napušta ovaj svijet. *Isti ga je pri primitku županske časti pjesmom popratio ("Ćuti pjesnikove"), a svojom smrću sa dužnosti ispratio.⁷¹*

Mišljenja smo da je povlačenje biskupa s dužnosti velikoga župana značilo velik gubitak za Virovitičku županiju. Iako je tom ostavkom polako nagovijestio povlačenje iz javnoga političkoga života, on nikada nije prestao, koristeći svoj upliv ponajprije kao crkveni dostojanstvenik, javno djelovati za dobrobit svoje domovine.

⁷¹ Opširnije: Cepelić – Pavić, op. cit., str. 474.

THE WORK OF OTHER COUNTY ASSEMBLIES IN VIROVITICA IN THE TIME OF THE GREAT DISTRICT PREFECT J. J. STROSSMAYER - SUMMARY

Summary

The work of J. J. Strossmayer contributed greatly to many fields of public life and he characterized in large scale the time and space in which he lived and worked.

To public eye he was mainly known as the bishop of the Đakovo-Srijem county and it is less known that he was by duty and dignity the great district prefect of the Virovitica county from January 1861 until April 1862.

The work of the first two county assemblies under his presidency has been dealt by some other authors and we have considered here the work of other county assemblies.

In order to comprehend the decisions of the county assembly from that time, it is necessary to know the social-political milieu in which it was active.

A guiding principle in work and decision of the assembly, and whose main figure was the great district prefect Strossmayer, was an idea of integrity and sovereignty of the Triune Kingdom countries that eventually should have brought the same thing that we have nowadays; free and independent Croatia. Thus, it is utterly unfounded when some individuals try to portray him as a Yugoslav and opponent to Croatian public law idea.

Strossmayer underlined the significance of the constitution for Croatian people. If someone tampers with the Croatian constitution, he does harm the Croatian spirit and Croatian heart.

In this way the Virovitica county assembly opposed various unconstitutional decrees made by government bodies, first of all Regency Council; among other things an unconstitutional recruiting and illegal tax collecting by military force. Furthermore, the assembly pledges for county legal competence as a guarantee of constitutional freedoms on local level. The assembly stood up for Croatian language; it pledged for its introduction in Croatian schools and public institutions.

It was noble and righteous assembly's decisions imbued by the spirit and thought of the great district prefect Strossmayer.

His pastoral duties were the reason for his retreat from dignity of the great district prefect. But nevertheless the reasons were also political ones. His retreat meant a huge loss to the Virovitica county.

Although his resignation slowly predicted his retreat from the public life, he never stopped, using his interference as an ecclesiastic dignitary, working publicly for the benefit of his homeland.

Key words: Josip Juraj Strossmayer, the Virovitica county assembly, the great district prefect, constitutionality, integrity and sovereignty of the Croatian countries